

REGERINGEN

Socialdepartementet

Regeringsbeslut

III:4

2010-03-25

S2010/2664/ST
(delvis)

Socialstyrelsen
106 30 Stockholm

Uppdrag att stödja framtagande av lokala värdighetsgarantier samt att utveckla kriterier och system för värdegrundsmärkning

---

Regeringens beslut

Socialstyrelsen ges i uppdrag att stödja såväl kommuner som enskilda utförare i att ta fram ett underlag eller en vägledning om hur lokala värdighetsgarantier kan se ut dvs. den ansvariga huvudmannens utfästelse gentemot den äldre personen som omfattas av socialtjänstens verksamhet samt hur dessa kan följas upp. Uppdraget ska genomföras i samråd med Sveriges Kommuner och Landsting. Socialstyrelsen får disponera 2 000 000 kronor för år 2010 för uppdraget. Socialstyrelsen ska senast den 20 februari 2011 lämna en redogörelse till Regeringskansliet (Socialdepartementet) avseende uppdraget. En slutrapport ska lämnas senast den 30 juni 2011.

Socialstyrelsen ges i uppdrag att under åren 2010 till 2012, i samråd med Sveriges Kommuner och Landsting, FAMNA, Vårdföretagarna samt andra lämpliga organisationer, initiera och utveckla kriterier för värdegrundsmärkning av äldreomsorg. Socialstyrelsen ska också ta fram ett förslag på system för värdegrundsmärkning och förslag på hur ett sådant system kan förvaltas samt föreslå hur systemet ska göras tillgängligt för äldre personer, anhöriga och personal inom äldreomsorgen. Socialstyrelsen får under år 2010 disponera 2 000 000 kronor för uppdraget. Socialstyrelsen ska årligen, senast den 20 februari, med början år 2011 lämna en redogörelse till Regeringskansliet (Socialdepartementet) avseende uppdraget. En slutrapport ska lämnas senast den 31 mars 2013.

Socialstyrelsen får år 2010 för de båda uppdragen disponera totalt 4 000 000 kronor av de medel som avsatts inom ramen för utgiftsområde 9 Hälsovård, sjukvård och social omsorg, anslag 5:1 Stimulansbidrag och åtgärder inom äldrepolitiken anslagspost 14. Medlen utbetalas efter rekvisition ställd till Kammarkollegiet.

Ärendet

Riksdagen har i enlighet med regeringens förslag i Budgetpropositionen för 2010 (prop. 2009/10:1 utg.omr. 9, bet. 2009/10:SoU1, rskr. 2009/10:131) beslutat att avsätta totalt 981 243 000 kronor i stimulansbidrag till kommuner och landsting för att stödja huvudmannens arbete med att utveckla vården och omsorgen om äldre personer. Av dessa ska 271 000 000 kronor användas enligt den överenskommelse från den 4 februari 2010 som tecknats mellan Socialdepartementet och Sveriges Kommuner och Landsting. Av överenskommelsen framgår bland annat att Socialstyrelsen ska få i uppdrag att i samråd med SKL ta fram ett underlag eller en vägledning om hur lokala värdighetsgarantier kan se ut, dvs. den ansvariga huvudmannens utfästelse gentemot den äldre personen som omfattas av socialtjänstlagen och hur dessa ska följas upp. Socialstyrelsen får disponera 2 000 000 kronor för år 2010 för ändamålet. Regeringen avser att från och med år 2011 erbjuda prestationsbaserade stimulansbidrag till de kommuner som väljer att frivilligt införa värdighetsgarantier i enlighet med Socialstyrelsens vägledning och under förutsättning att riksdagen beviljar fortsatta medel.

Riksdagen har beslutat i enlighet med regeringens förslag i Budgetpropositionen för 2010 (prop. 2009/10:1 utg.omr. 9, bet. 2009/10:SoU1, rskr. 2009/10:131) att avsätta 90 000 000 kronor för år 2010 för att stärka den nationella värdegrunden och för att utveckla system för värdegrundsmärkning. Regeringen har den 25 februari 2010 beslutat överlämna propositionen Värdigt liv i äldreomsorgen (prop. 2009/2010:116) till riksdagen. I propositionen gör regeringen bedömningen att lokala värdighetsgarantier bör uppmuntras i äldreomsorgen samt redogör för behovet av att ta fram system för värdegrundsmärkning av äldreomsorgen. Av de avsatta medlen avser sammanlagt 10 000 000 kronor stimulansbidrag för att under tre års tid utforma, initiera och etablera en förvaltning av ett system för värdegrundsmärkning. För år 2010 avsätts 2 000 000 kronor. Regeringen avser att tilldela 4 000 000 kronor per år 2011 och 2012 under förutsättning att riksdagen beviljar medel för ändamålet.

Direktiv till att stödja framtagande av lokala värdighetsgarantier

Ett viktigt led i utvecklingen av kvaliteten i äldreomsorgen är att tydliggöra för äldre personer, deras anhöriga och medborgare vad de kan förvänta sig av äldreomsorgen. De kvalitetsnivåer som behöver finnas inom äldreomsorgen är i första hand varje kommuns ansvar. Ansvaret för att konkret och tydligt göra klart för äldre personer och närstående vad de kan och inte kan förvänta sig från äldreomsorgen ligger i huvudsak på kommunen. Den servicenivå som äldre personer ska kunna räkna med behöver även beskrivas på annat sätt än genom fastställda normer för vad som är skäligen levnadsnivå för livsföringen i olika fall och under olika

omständigheter. Ett sätt att beskriva detta kan vara genom en lokal värdighetsgaranti.

En lokal värdighetsgaranti kan vara ett betydelsefullt verktyg att tillämpa inom äldreomsorgen. En värdighetsgaranti bör vara en konkret beskrivning av vad äldre personer, deras anhöriga och övriga kommuninvånare kan förvänta sig av de tjänster som kommunen erbjuder. Det är dock inte fråga om en garanti i civilrättslig mening. Genom en lokal garanti kan kommunen förtydliga lokala service- eller kvalitetsnivåer. En ökad tydlighet om vilken service man kan förvänta sig och hur man framför synpunkter kan öka dialogen mellan invånare och politiker. Garantin kan även bidra till kvalitetsutveckling genom att kommunens personal får en tydligare bild av sina arbetsuppgifter.

Utgångspunkten för lokala värdighetsgarantier bör vara de nya bestämmelserna i socialtjänstlagen (2001:453) som föreslås i propositionen Värddigt liv i äldreomsorgen och som föreslås träda i kraft den 1 januari 2011. I 5 kap. 4 § socialtjänstlagen införs en nationell värdegrund för äldreomsorgen vilken innebär att äldreomsorgen ska inriktas på att äldre personer får leva ett värdigt liv och känna välbefinnande (värdegrund). Värdegrunden anger vad den äldre personen kan förvänta sig av en äldreomsorg som respekterar människovärdet och som utformar sitt sätt att arbeta så att äldre personer kan uppfatta att de har ett värdigt liv och känna välbefinnande i äldreomsorgen. I 5 kap. 5 § socialtjänstlagen införs bestämmelse om att den äldre personen ska, så långt det är möjligt, kunna välja när och hur stöd och hjälp i boendet och annan lättåtkomlig service ska ges. Dessutom föreslås en ny bestämmelse i lagen (2009:47) om vissa kommunala befogenheter. Enligt den nya bestämmelsen (2 kap. 10 §) får kommunen lämna kompensation till en person när hon eller han inte fått bistånd enligt 4 kap. 1 eller 2 § socialtjänstlagen inom skälig tid eller i enlighet med ett beslut av socialnämnden eller ett avgörande av en domstol, eller när socialnämnden inte har fullgjort en garanti som lämnats till personen att inom en viss tid eller på ett visst sätt tillhandahålla bistånd enligt nämnda paragrafer.

En värdighetsgaranti handlar om relationen mellan den ansvariga huvudmannen, dvs. kommunen och den äldre personen. En garanti avser den beslutande nämndens åtagande i förhållande till den äldre personen. Värddighetsgarantier måste omfatta såväl myndighetsdelen, som genomförande av insatser. En lokal värdighetsgaranti bör innehålla ett förtydligande och en konkretisering av hur kommunen arbetar med lagreglerade, nationella krav och hur man arbetar med Socialstyrelsens föreskrifter exempelvis:

- den nationella värdegrundens tillämpning,
- den enskildes möjligheter att göra egna val inom ramen för de insatser som beviljats henne eller honom,
- upprättande av individuell plan, samt
- samordnare för insatser.

Garantin kan även innehålla utfästelser exempelvis om personalens kompetens, hantering av synpunkter och klagomål, tid från ansökan om insats till beslut och genomförande, möjligheter till promenader och sociala aktiviteter, att den enskilde ska kunna välja mellan olika maträtter som är näringsriktiga och att måltiderna är lämpligt fördelade över dygnet. Socialstyrelsen ges i särskilt beslut denna dag även i uppdrag att utveckla ett nationellt instrument som underlag för behovsbedömning. När ett sådant instrument finns framtaget kan även detta ingå i en garanti.

Lokala värdighetsgarantier bör kunna tillämpas av såväl kommunen som enskild verksamhet.

Direktiv till att utveckla system för värdegrundsmärkning

Ett frivilligt system för värdegrundsmärkning av äldreomsorg kan stimulera utförarnas förändrings- och förbättringsarbete. Detta gäller såväl kommunalt som enskilt bedriven äldreomsorg. Det kan även förbättra den enskildes valmöjligheter i vardagens omsorg.

En värdegrundsmärkning av äldreomsorg ska både ge information till äldre personer, närstående och övriga medborgare och driva på kvalitetsförbättringar hos utförarna. Värdegrundsmärkning bör göras på verksamhetsnivå t.ex. ett särskilt boende, hemtjänsten i ett distrikt eller viss dagverksamhet, och sätta fokus på innehållet och kvaliteten samt på verksamhetens förmåga att tillämpa den nationella värdegrunden. När ett särskilt boende, en hemtjänstenhet eller en dagverksamhet har värdegrundsmärkts är det resultatet av en strukturerad och fastställd men frivillig gransknings- och bedömningsprocess. Ett godkänt resultat av en sådan granskning och bedömning leder till att verksamheten kan värdegrundsmärkas. Det innebär att verksamheten följer och lever upp till särskilda och preciserade krav på vad som kan anses bidra till ett värdigt liv för äldre personer som har beviljats äldreomsorg, genom ett antal fastställda kvalitetsaspekter.

Steg 1 – framtagande av variabler för värdegrundsmärkning

Den nationella värdegrunden omfattas av ett antal kvalitetsaspekter som beskriver olika aspekter för ett värdigt liv i äldreomsorgen. Värdegrundens kvalitetsaspekter är helt inriktade på äldre personers behov och är basen för värdegrundsmärkning. Ytterligare variabler och kvalitetsaspekter bör tillföras för att en gransknings- och bedömningsprocess, inklusive möjligheten till värdegrundsmärkning ska vara meningsfull. Det innebär att granskningen inte enbart ska belysa de kvalitetsaspekter som värdegrunden omfattar. Ett sådant tillägg kan t.ex. fånga upp verksamhetens egen inre ”systemkvalitet”, dvs. verksamhetens regler och rutiner utifrån värdegrundens intentioner, samt förmågan att anpassa insatserna till den enskilde personens behov under förutsättning att detta

bedöms som mätbart. Olika variabler som belyser hur de äldre och deras närstående upplever kvaliteten inom verksamheten är en sådan viktig aspekt i gransknings- och bedömningsprocessen.

Värdegrundsmärkningens variabler bör utformas i linje med de krav som ställs i lagstiftning (lagar, förordningar och föreskrifter) och de rekommendationer som finns i allmänna råd och nationella riktlinjer. En värdegrundsmärkning ska tydliggöra en viss definierad och uppnådd standard, dvs. ett resultat.

De mått på kvalitetsaspekter, dvs. kvalitetsindikatorer, som tas fram ska vara tydliga, mätbara och anpassade för den aktuella verksamheten. De kvalitetsvariabler som ingår i värdegrundsmärkningen måste utgå från gällande lagstiftning. Det är angeläget att kvalitetsvariablerna fungerar tillsammans med de uppgifter om kvalitet som samlas in i Öppna jämförelser och med de bedömningskriterier som Socialstyrelsen använder i sitt tillsynsarbete. Värdegrundsmärkningen kan baseras på ett delvis annat och bredare underlag än den statliga tillsynen och uppföljning i form av öppna jämförelser. Värdegrundsmärkning, öppna jämförelser och den statliga tillsynen bör baseras på en gemensam syn på kvalitet så att inte de olika systemen ger motstridiga signaler om kvaliteten i verksamheten hos en viss enhet eller utförare.

De variabler som utarbetas för värdegrundsmärkningen ska kunna tillämpas av både offentliga och enskilda utförare. Särskild hänsyn bör tas till förutsättningarna i små organisationer och små företag. Resultatet ska redovisas öppet för medborgarna.

Steg 2 – system för värdegrundsmärkning

När ett system för värdegrundsmärkning tas fram bör följande frågeställningar behandlas:

- Vilka nationellt fastställda variabler i form av olika kvalitetsaspekter bör ingå i granskningen och bedömningen?
- Hur bör äldre personers, de närståendes, personalens och chefernas åsikter tas tillvara om hur värdegrundens intentioner och krav har uppfyllts?
- Bör värdegrundsmärkningen gälla under en avgränsad tid?
- Vilka möjligheter till förnyad prövning bör finnas? Under vilka omständigheter?
- Vem eller vilka ska kunna utfärda bevis på värdegrundsmärkningen?
- Bör den organisation som utfärdar bevis kunna dra tillbaka ett godkännande om det visar sig att den bedömda verksamheten inte längre uppfyller kraven?

Systemet måste utformas på ett sätt som gör det konkurrensneutralt gentemot såväl kommunala som enskilda respektive stora som små organisationer. Detta gäller även fördelning av kostnaderna. Risken är annars att små, enskilda företag inte har råd att värdegrundsmärka sin verksamhet och därmed också får en konkurrensnackdel på marknaden. Trovärdigheten i systemet måste kunna garanteras genom rimliga kravnivåer, tydliga och mätbara krav samt återkommande kontroller. De äldres, de närståendes, personalens och arbetsledares åsikter ska kunna tas tillvara i systemet.

Granskning och bedömning av en verksamhet bör utföras av en oberoende organisation.

Uppdrag

I ett första steg ges Socialstyrelsen i uppdrag att i samråd med Sveriges Kommuner och Landsting, FAMNA, Vårdföretagarna samt lämpliga organisationer initiera och utveckla kriterier för värdegrundsmärkning av äldreomsorg. I ett andra steg ska system för värdegrundsmärkning tas fram samt förslag till hur sådant system kan förvaltas. Arbetsgivarorganisationer för offentliga och enskilda utförare, berörda fackliga organisationer, pensionärs- och brukarorganisationer samt andra frivilliga organisationer bör bjudas in till diskussioner om hur systemet bäst utformas. I uppdraget ingår att ta ställning till hur dessa organisationer kan medverka i genomförandet av värdegrundsmärkningen, inklusive den granskning och bedömning som ligger till grund för denna. Det faktum att kommunerna kan vara både huvudman och utförare måste beaktas vid utformningen av systemet liksom att såväl enskilda som offentliga utförares strukturer och verksamheter ligger till grund för utformningen av värdegrundssystemet. Socialstyrelsen kan inom ramen för uppdraget utbetala medel till kommuner och enskilda utförare som prövar system med värdegrundsmärkning innan det fastställs. Socialstyrelsen ska ge förslag på hur ett system för värdegrundsmärkning kan finansieras efter det att det statliga stimulansbidraget upphört.

På regeringens vägnar

Maria Larsson

Karin Hellqvist

Kopia till

Finansdepartementet/BA

Finansdepartementet/KE

Näringsdepartementet/MK

Integrations- och jämställdhetsdepartementet/KO

Socialutskottet

Kammarkollegiet

Riksrevisionen

Ekonomistyrningsverket

Statskontoret

Sveriges Kommuner och Landsting

FAMNA

Värd företagarna